

Sanja Vulić
Zagreb

O IZABRANIM JEZIČNIM ZANIMLJIVOSTIMA U DJELIMA SPLIĆANINA IVANA MOSETTIGA

**UDK: 821.163.42.09Mosettig, I.
811.163.42'282.2(497.583Split)**

Rukopis primljen za tisak 14. 10. 2019.

***Pregledni članak
Survey article***

U radu se analiziraju izabrane jezične značajke u pripovjednim prozama rođenoga Splićanina Ivana Mosettiga (rod. 1929.). Mosettig je većinu života proveo u svojoj rodnoj kući na Manušu u Splitu, pa je riječ o izvrsnom poznavatelju splitskoga govora, posebice između dvaju svjetskih ratova. Njegov *šjor Frane*, koji je glavni lik pripovijetke *Radiona šjor Frane*, autohtoni je Splićanin, potomak starih splitskih težaka, koji govori splitskim idiomom toga doba. U kontekstu njegovih replika osobita je pozornost posvećena danas gotovo zaboravljenim realizacijama u splitskom govoru, koje su razmatrane u širem dijalektnom kontekstu.

Ključne riječi: Ivan Mosettig; proze; jezik; splitski govor

UVODNE NAPOMENE: OSVRT NA MOSETTIGOVU KNJIŽEVNU DJELATNOST

Splitsanin Ivan Mosettig, prozni pisac, rođen je 1929. Većinu je života proveo u svojoj rodnoj kući na Manušu u Splitu. Zato nije začudno što su djela koja je objavio tematski usko vezana uz grad Split. Prvo od njih je knjiga memoarskih kratkih proza *Obmane* (1995.) u kojoj većinom opisuje razdoblje nakon Drugoga svjetskoga rata u Splitu. Uglavnom je riječ o prvim desetljećima poraća, ali pojedine proze obuhvaćaju i sedamdesete i osamdesete godine prošloga stoljeća. U tim svojim prozama Mosettig na zanimljiv način približava današnjemu čitatelju vrlo složenu situaciju međuljudskih odnosa u prisilnim sustanarstvima, kada su vlasnicima kuća i stanova useljavane druge obitelji da s njima žive pod istim krovom. U svojim memoarskim prozama ironično se osvrće i na sustav školovanja tadašnjih političkih podobnika, koji su u poratnom razdoblju smjeli završavati po dva razreda gimnazije u jednoj školskoj godini. Također se sjeća političkih procesa kojih nisu bili pošteđeni ni maloljetnici ako su smatrani ideološkim neistomišljenicima, te vlastitoga straha od mogućnosti takova progona, koji bi mu onemogućio pristup maturalnomu ispitu. Druga Mosettigova knjiga sadrži dvije opširne pripovijetke, naslovljene *Radiona šjor Frane* i *Prijatelji* (2004.), kojih se radnja zbiva u Splitu između dvaju svjetskih ratova (prva), odnosno od 1940. do 1995. (druga). Memoarskim se kratkim prozama ponovo vraća u knjizi *Bilo pa prošlo: Split moje mladosti* (2005.). U tim se prozama najvećim dijelom prisjeća razdoblja od 1937. do kraja Drugoga svjetskoga rata. U međuvremenu je još objavio stručnu monografiju *Sto godina splitskog poduzetništva, trgovine i zanatstva* (2001.).

O JEZIČNIM ZNAČAJKAMA MOSETTIGOVIH PROZA

Sve svoje knjige proza Mosettig načelno piše na normiranom hrvatskom književnom jeziku, a dijalektne idiome redovito koristi pri jezičnoj karakterizaciji likova. Autoru je u tom pogledu znatno pomogla demografska slika Splita između dvaju svjetskih ratova, u kojem već tada živi nemali broj doseljenika iz Dalmatinske zagore i s otoka, ali i iz drugih krajeva. Mosettig je tu demografsku činjenicu vrlo rado koristio pri jezičnoj karakterizaciji

starosjedilaca Splićana i doseljenika. Kao dječak, Mosettig je prema vlastitim memoarima veliki dio dana provodio na ulici među drugom djecom i onodobni splitski govor bio mu je i ostao njegovim rodnim govorom. Kasnije je kao mladić dolazio u kontakt s doseljenicima te je posebnosti njihovih govora u odnosu na splitski redovito nastojao pokazati u dijalozima likova. Dijalektna raznolikost u razgovornim replikama posebice je izražena u pripovijetci *Radiona šjor Frane*. Glavni lik šjor Frane autohtoni je Splićanin, potomak starih splitskih težaka, koji se odlučuje za obrtničku djelatnost. On govori splitskim idiomom svoga doba. Pojedini pak likovi u pripovijetci govore čakavštinom srednjodalmatinskih otoka, dio ih govori štokavštinom Dalmatinske zagore, a pojedini opet likovi nekim drugim hrvatskim govornim idiomima. U pripovijetci su zastupljeni i likovi koji su privatno govorili inačicom venetskoga idioma, karakterističnom za onodobni Split.

Iz govora lika Jure iz Dalmatinske zagore izdvajam dvije značajke. Prva je realizacija *vuncut* u vokativu *vuncute jedan*. Riječ je o posuđenici koja je u hrvatskom jeziku hungarizam (prema mađ. *hunczut*), a inače je njemačkoga podrijetla (njem. *Hundsmut*). Riječ je izvorno vrlo pogrdnoga značenja 'nitkov', a u hrvatskom je ta pejorativnost ublažena pa prevladava značenje 'obješenjak, vragolan'. Izostanak artikulacije fonema /h/, karakterističan za novoštokavske ikavske govore Dalmatinske zagore, rezultira promjenom /h/ > /v/ inicijalnoga fonema, tj. *huncut* > *vuncut*. Znatno je pak zanimljivija uporaba prijedloga *su* u govoru istoga lika. Taj je prijedlog vrlo čest u novoštokavskim ikavskim govorima srednje Dalmacije i zapadne Hercegovine. Sukladno tomu Jure pita: *Šta se ti misliš izrugivat su menon?* U novoštokavskim ikavskim govorima prijedlog *su* u pravilu dolazi s jednosložnim zamjenicama i brojevima koji su imali dugosilazni naglasak. U svezama s prijedlogom *su*, nakon regresivnoga pomaka naglasaka na taj prijedlog, ostaje dužina na mjestu nekadašnjega dugosilaznoga naglasaka, a naglasak se, nakon pomaka na prijedlog *su*, ostvaruje kao kratak, npr. *su kîn* > *sù kîn* 's kim'; *su čîn* > *sù čîn* 's čim'; *su dvâ* > *sù dvâ* 's dva'; *su trî* > *sù trî* 's tri'; *sù stô* > 'sa sto' (usp. Vulić 2015: 382-383). U konkretnoj replici lika Jure isti je početni proces *su mnôm* > *su mnôn* > *sù mnôn*. Analogijom prema ostalim kosim padežnim oblicima, genitivu *mene*, dativu i lokativu *meni*, akuzativu *mene*, počelo se realizirati *sù menôn*, tj. promjena *sù mnôn* > *sù menôn*.

U kontekstu Mosettigovih jezičnih rješenja posebice je zanimljivo nekoliko jezičnih značajki pripovijetke *Radiona šjor Frane*. Riječ je značajkama splitskoga govora između dvaju svjetskih ratova, na koje se do sada uglavnom nije obraćala pozornost, tj. o jezičnim realizacijama koje se u govoru današnjih Splićana ili više uopće ne mogu čuti, ili ih još rabe samo najstariji. Jedna od takovih jezičnih značajki je slijed *jd* u glagolima koji su nekoć nastali prefiksacijom glagola *it(i)* 'ić(i)'. Sukladno tomu šjor Frane veli *dojdući kvartal platit će duplo* 'idući će kvartal platiti dvostruko'. Šjor Franin pridjev *dojdući* u sintagmi *dojdući kvartal* s jezikoslovnoga je aspekta dvostruko zanimljiv, tj. ne samo na fonološkoj nego i na semantičkoj razini. Kad je riječ o fonološkoj razini dobro je poznato da današnji mlađi naraštaj Splićana rabi realizacije s provedenim novoštokavskim premetanjem *jd > dj* i jotiranjem *dj > đ* pa govore *dodēn*, *dodēš*; *nađen*, *nađeš* i sl. Prema mojim terenskim istraživanjima splitskoga govora 2006. godine, tada su još samo autohtoni Splićani starijega i srednjega naraštaja čuvali skupinu *jd* u prezentskom obliku glagola tipa *nāč*, prez. *nājden* (usp. Vulić 2008: 332-333). Sukladne realizacije, ali samo u pojedinim glagolskim oblicima (ali ne prezentskim) bilježi i Berezina Matoković (2004: 227, 392, 590, 723, 768) u svom *Ričniku velovareškega Splita*. Šjor Franina realizacija *dojdući kvartal* znatno je zanimljivija sa semantičkoga aspekta jer pokazuje uporabu pridjeva *dojdući* u značenju 'idući, naredni, sljedeći'. Uporaba pridjeva *dojdući* u tom se značenju do danas očuvala uglavnom u konzervativnijim čakavskim govorima, posebice na čakavskom sjeverozapadu, a Mosettigova nas realizacija navodi na zaključak da se prije Drugoga svjetskoga rata rabila i u Splitu. Tu je i potvrda uporabe priloga *cine* u značenju današnjega standardnojezičnoga grecizma 'jeftino'. Prilog *cine* rabi šjor Franina žena Paulina, također autohtona Splićanka, u replici: *Je, je, našla san na Pazar jednu lipu vlašku tuku. A bila je i cine*. Taj prilog, a također i pridjev od kojega je konverzijom nastao, pripada staromu hrvatskomu leksiku praslavenskoga podrijetla, koji u različitim fonološkim inačicama nalazimo u hrvatskim tekstovima od srednjovjekovlja pa nadalje, a i danas se, naravno opet u različitim fonološkim inačicama, rabi u različitim čakavskim, kajkavskim i hrvatskim štokavskim govorima. Da je ta riječ bila uobičajena i u splitskom govoru, pokazuje među inim i rječnik B. Matoković (2004: 167).

Ipak, jedna druga realizacija, koja gotovo da se može smatrati izoglosom hrvatskoga rječotvorbenoga sustava (premda nije sastavnim dijelom današnjega normiranoga jezika), jest tvorba brojeva druge dekade (od 11 do 19) sufiksom *-najst*. U pripovijetci *Radiona šjor Frane* takovu realizaciju rabi upravo lik šjor Frane, koji je simbol pravoga autohtonoga Splićanina. U njegovu govoru nalazimo sintagmu *baren jednu petnajst minuti*, a njegova žena Paulina, također Splićanka, u jednom razgovoru sa šjor Franom zaključuje: *Ćer je i tvoja, a već ima i osamnajst godin*. Da je već iduća generacija postupno počela govoriti drugačije, pokazuje replika njihove kćeri Karmen, koja majci veli: *a onda ću imat i osamnajst godina*. Međutim, u Mosettigovoj memoarskoj prozi *Bilo pa prošlo. Split moje mladosti* svi likovi, uglavnom golobradi dječaci, gotovo redovito rabe brojeve druge dekade sa sufiksom *-najst*, npr. u kratkoj memoarskoj prozi »Izlet u spilju sv. Jere«: *Moran bit doma za obid u dvanajst ipo*; u prozi »Illegalno kupanje«: *Dvanajst i kvarat je*; u prozi »Neuspjeli posjet 'kažinu'«: *Je da je malo premlad, ali ovako kako izgleda moga je proć za osamnajst godin*; *Posli nego smo malo razgovarali s gazdaricon da ga pusti unutra, jer da ima osamnajst godin*; *A ti si, naravno, odma reka osamnajst, za ne falit*. Brojevi druge dekade sa sufiksom *-najst* do danas su uobičajeni u sjeverozapadnoj čakavštini, u arhaičnoj hrvatskoj štokavštini (npr. u slavonskom dijalektu) te u brojnim kajkavskim govorima. Takav tip brojeva druge dekade rabio se u novoštokavskim ikavskim govorima bunjevačkih Hrvata u Bačkoj, u govorima Hrvata u Srijemu, u govorima karaševskih Hrvata u Rumunjskoj (usp. Vulić 2018: 446). Budući da je u tolikoj mjeri zastupljen u mjesnim govorima, odnosno organskim idiomima, nije začudno što ga još u drugoj polovici 19. stoljeća nalazimo u književnim djelima, npr. *šesnajsti* u izdanju Šenoina *Zlatarova zlata* s početka 70-ih godina 19. stoljeća, odnosno *petnajst*, *šesnajst* u izdanju Kumičićeve *Gospodje Sabine* iz 1883. Potkraj istoga 19. stoljeća rabi ga npr. mlada Ivana Mažuranić (kasnije Brlić Mažuranić) u svom dnevniku, koji je, pod naslovom *Dobro jutro, svijete! Dnevnički zapisi 1888.-1891.*, objavljen 2010., npr. *petnajst godina*; *na moj petnajsti rodjendan*. Mosettigove replike likova autohtonih Splićana pokazuju takovu uporabu i u Splitu prije Drugoga svjetskoga rata. Na tom je tragu i nadimak *Trinajsti* za trinaesto dijete u obitelji, koji B. Matoković (1994: 983) navodi u svom *Ričniku velovaroškega Splita*.

KRATKA ZAKLJUČNA NAPOMENA

Navedeni primjeri pokazuju da nam književna djela, pa i ona manje poznata kao što su Mosettigova, vrlo često mogu biti dragocjenim pokazateljem promjena u pojedinim mjesnim govorima, ako je dijalektna karakterizacija likova korektno provedena. Naravno, Mosettigovi likovi uglavnom govore splitskim idiomom kakav se i danas u Splitu može čuti, ili koji je i danas u Splitu uobičajen. Zato je među njegovim jezičnim značajkama u ovom radu pozornost skrenuta samo na one jezične značajke splitskoga govora između dvaju svjetskih ratova, koje su manje poznate, a mnogima i nepoznate.

LITERATURA I USPOREDBENA VRELA

Matoković, Berezina (2004): *Ričnik velovareškoga Splita*, Vlastita naklada, Split

Vulić, Sanja (2008): »Sociolingvistička situacija u gradu Splitu i okolicima«, u: *Miasto w kulturze chorwackiej / Urbano u hrvatskoj kulturi*, ur. Maciej Falski i Małgorzata Kryśka-Mosur, Instytut Slawistyki Zachodniej i Poludniowej, Warszawa, str. 329.-338.

Vulić, Sanja (2015): »Govori zapadnohercegovačkih Hrvata u kontekstu hrvatskoga jezika«, *Zbornik radova »Identitetska i kulturna raznolikost BiH i europske perspektive jednoga podijeljenog društva«*, ur. Ivica Šarac, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, str. 369.-389.

Vulić, Sanja (2018): »Dijalektološki aspekt Vujkovljevih narodnih proza (od Austrije do Rumunjske)«, u: Balint Vujkov: *Bajke 2. Izabrana djela Balinka Vujkova*, ur. Katarina Čeliković, Hrvatska čitaonica – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica

ON THE CHOSEN CURISITIES IN THE WORKS OF SPLIT'S OWN
IVAN MOSETTIG

Summary

The paper analyses the chosen linguistic characteristics in the prose of the Split born author Ivan Mossetig (born in 1929). Mosettig spent most of his life in his native house in the Split neighbourhood of Manuš, which certainly explains his great knowledge of the speech of Split, especially during the period between the two world wars. *Šjor Frane* (master Frane), the protagonist of his short story *Radiona šjor Frane* (Master Frane's workshop) is an indigenous descendant of Split's land workers speaking in the idiom of Split characteristic of the period. In the context of his replicas special attention has been paid to forgotten expressions of the speech of Split, considered in a wider dialectal context.

Key words: *Ivan Mossetig; prose; language; speech of Split*

IN MERITO ALLE CURIOSITÀ LINGUISTICHE NEI LAVORI DELLO SPALATINO IVAN MOSETTIG

Sommario

Il presente lavoro analizza le caratteristiche linguistiche selezionate nella prosa di Ivan Mosettig di Split (Spalato), nato nel 1929. Mosettig ha trascorso la maggior parte della sua vita nella sua casa nel quartiere di Manuš a Split. Ciò ci permette di concludere che si tratta di un grande conoscitore dell'idioma spalatino, specialmente nel periodo tra le due guerre mondiali. Il suo *šjor Frane* (signor Francesco), protagonista del racconto *Radiona šjor Frane* (Officina del signor Francesco) è uno spalatino autoctono e discendente da agricoltori spalatini che parla nell'idioma locale di quel periodo. Nel contesto delle sue repliche è stata dedicata molta attenzione alle sue espressioni nell'idioma spalatino, oggi quasi dimenticate, e qui considerate in un contesto più ampio.

Parole chiave: *Ivan Mossetig; prose; lingua; idioma spalatino*

Podaci o autorici:

Dr. sc. Sanja Vulić profesorica je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Predaje predmete sa sadržajima iz hrvatskoga standardnoga jezika, povijesti hrvatskoga jezika i dijalektologije te hrvatske dijaspore. Na Hrvatskim je studijima voditeljica projekta *Suradnja s hrvatskim autohtonim zajednicama u dijaspori* i voditeljica Ljetne škole za nastavnike hrvatskoga jezika iz dijaspore, koja se održava na otoku Krku. Držala je gostujuća predavanja na sveučilištima u Sofiji u Bugarskoj (2006.), u Gdanjsku u Poljskoj (2010., 2013. i 2014.), u Bukureštu u Rumunjskoj (2011. i 2016.), u Kopru u Sloveniji (2011.), u Heidelbergu u Njemačkoj (2012., 2017.), u Pečuhu u Mađarskoj (2013.), u Torontu u Kanadi (2015.), u Tokiju u Japanu (2016.), u Sapporu u Japanu (2016.), u Lavovu u Ukrajini (2018.), u Segedinu u Mađarskoj (2018.), te na visokim školama u Željeznu u Austriji (2001., 2007. i 2018.) i u Baji u Mađarskoj (2007.), također u Hrvatskom prevoditeljskom odjelu Europske komisije u Luxembourg (2016).